

Колишній, інший...

Окремі спогади з “Карбонітського щоденника” (1983-1984 рр.), де Віктор Неборак у теперішньому часі розповідає про події, коли був викладачем української літератури в одному з донбаських профтехучилищ.

(...)

20.01.

Правду кажучи, в ось цей момент мені навіть приємна самотність. Донедавна я був під наглядом батьків, як не крути. Мої однокурсники-нелів'яни мали набагато більше свободи. Могли собі не піти ночувати в гуртожиток, а побанячити десь на хаті чи в іншому гуртожитку. Майже ніхто не винаймав квартиру. Студенти-україністи переважно не обтяжені зайвими коштами. Хто з наших винаймав квартиру? Може, котрась із дівчат. Я приходив час від часу в гуртожиток до наших на Майорівці. У кімнатах було по чотири ліжка, отож приватний простір був ніякий. Жили комуною, ділилися жрачкою. Влаштовували свята. Готувалися до сесій разом. Дехто вмудрявся одружитися ще до закінчення універу. Бувало так, що чоловік і дружина роками мешкали в різних кімнатах. А я тепер маю в повному своєму розпорядженні аж дві кімнати. Плюс санвузол. У незаселеній кімнаті – склад стільців. А моє кубло – найаскетичніше з можливих. Койка, стіл і стілець, мені цілком вистачає одного. Я придбав електрочайник, незамінну річ в гуртожитку. У мене немає ані брехунця, ні тим паче телевізора, програвача чи магнітофона. Маг є у Первомайці у Василюса. Це власність його співмешканця по кімнаті Валерія, майстра виробничого навчання, і на ньому ми прослуховуємо Валерині записи. Я хочу звідси якнайшвидше рванути, тому не збираюся обростати жодними зайвими речами. Мені потрібне легальне відкріплення або перерозподіл. Відкріплення не світить, бо я довбаний молодий спеціаліст. А перерозподіл можливий, якщо на це будуть поважні причини. І в мене вже визрів план.

Десь на поверсі, в кімнаті когось із майстрів співає Макар у супроводі своєї «Машини часу». Так що трохи музону пробивається крізь стіни і до моєї одиночки. А в моїй уяві – знову вікно кабінету початкової військової підготовки рідної львівської школи. Я дивлюся крізь віконне скло на новий корпус, розташований перпендикулярно до старого, в якому нібито перебуваю. Дивовижна здатність уяви перелітати куди заманеться. Та це лише уява. Тілесно я перелечу до Львова ще не скоро.

Коли замотував горло шаликом сьогодні зранку, відчув хвилю ніжності – це шалик мого брата Сашка. Він обміняв мій розірваний на свій новенький, щоб старший брат виглядав, як належить західнякові. Я не надто переймаюся тут своєю вдягачкою. Головне, щоб одяг був чистий і випрасуваний. Навіть не взяв на зиму сюди своєї каракулевої шапури-пиріжка. Вона б привертала занадто багато уваги. У таких пиріжках любить ходити батько. Мені вони теж більше подобаються, ніж звичайні вушанки. Та на Донбасі я ще не бачив, щоб хтось мав на голові щось подібне. Тут краще не виділятися. Невибагливий пролетарський стиль. Куртяк,

заяча шапка-вушанка, тупоносе взуття на широкій підошві – і гайда на роботу. У Львові я волів мати богемний вигляд. Мій зимовий плащ був приталений і довжелезний, мало не до п'ят, мав два ряди ґудзиків. Я носив чобітки з гострими носами, оббитими задля краси чимось металевим. Запустив борідку на останньому курсі і носив беретку, поки температура дозволяла. Молодий художник в пошуках натури. А тут я – учитель бурси, без прибамбасів. Отак.

21.01.

За один день подій – як за тиждень. Після четвертого уроку у викладацькій кімнаті я побачив Василиска. Поки він відпрацьовував свої дві години за розкладом, я роздивлявся книжки у місцевій книгарні, спокусився на том Алехо Карпертьєра, натрапивши у його «Весні священній» на досить відверті сцени. Я запропонував Василиусу скласти мені компанію і пройтися до поштового відділення, куди мені приходять листи до запитання. Там на мене чекав лист від мамці і лист від Марічки, яка, здається, поклала на мене око. Проблема в тому, що Марічка мене зовсім не цікавить як жінка. А мамці вона якраз подобається. Може, вони змовилися?

Василіус ніби між іншим згадав про свою ще неперевірену лотерею, і ми зайшли в місцеве відділення Ощадбанку. Спочатку зайшов тільки я. Василіус віддав мені свій лотерейний білет і попросив мене звірити цифри. І диво сталося – Василько виграв! Придбавши лотерею за 50 коп., мій друган виграв у радянської держави порохотяг «Урал» вартістю 59 крб.! Уперше в житті я тримав у руках виграшну лотерею. Мені хотілося протерти очі, щоб переконатися в правдивості картинки. Усе збігалося. Ряд циферок в газетному повідомленні повністю відповідав цифровому ряду на лотерейному квитку. Я вибіг на вулицю і протрубів – «Кретине, ти виграв пилосос!» Василіус не повірив, подумав, що це я його так тонко підколюю і хотів пожбурити лотерею в смітник, та вираз мого обличчя переконав би і дауна. Над моєю головою звивалася пітоняча труба порохотяга «Урал», вбираючи в себе весь навколишній депресняк. Доля може бути лагідною до нас і посилає своїм обранцям такі красномовні знаки. Хвилину ми витратили на вирішення проблеми, що брати – порохотяг чи гроші. Порохотяг, ясна річ, Василіусу був ні до чого. Не порохотяжив би він свою гуртожитську житлову площу. Він і мітлою не зловживав. Та, може, «урали» – дефіцит? Ми цього не знали, та якщо б навіть запопали щось дефіцитне, навряд чи спромоглися

б його вигідно сплавити з рук. Не уявляю ні себе, ні Васька у ролі спекулянтів. Так Василь, переможець всесоюзного розіграшу лотереї, поповнив свій бюджет на 59 крб., які ми пробухаємо влітку в Коктебелі. Коктебель – це наша золота мрія, наша земля обітована, куди ми дістанемося через п'ять місяців, відстрілявшись на педагогічній ниві і відбувши у законно оплачувану відпустку. Ми не поїдемо зразу додому, а візьмемо квитки на рейс казкового літака «Климворошиловськ – Коктебель» і полетимо в країну, де нема петеушників, а є прозорі морські хвилі і дикі пляжі з розмореними секс-бомбами. У нас будуть грубі гаманці з грошвою, зібраною на педагогічних плантаціях, і в гаманці Василіуса будуть відкладені в

потаємну кишеньку 59 виграних в лотерею карбованців. Він придбає на них двадцять пляшок болгарського червоного вина, і ми будемо неквапно його цмулити. Звичайно, крутіше було б виграти «Жигуля», та не все зразу. Цей виграш – це знак, що провидіння про нас дбає.

Потім я разом з Василиусом поїхав у Первомайку – фотографуватися. Потрібно зробити стандартні фотки на бланки. Мені світить прикріплення до відділу наукового атеїзму певного львівського академічного інституту. Звичайно ж, справжніх атеїстів там катма. Це мені відверто з'ясував ще в травні минулого року керівник атеїстів товариш Адам Антипович. Усі вони – порядні люди і українські патріоти. Роблять усе можливе, щоб українська гуманітаристика і в радянських умовах цвіла і пахла. Я перешлю фотографії спокуснику Антипкові, і це буде мій перший крок до карколомної наукової кар'єри.

Після ательє зайшов у гуртожиток до Василиуса послухати музику з Валериного магнітофона. Валера також там був. До речі, Валера не так давно впав з п'ятого поверху і нічого собі не зламав, лише трохи подряпався гілками. Деревя загалмували його падіння. Він, здається, мав намір залізти у вікно до кімнати, де живе його дружина. На прохідній хлопця не пропустили, отож він вирішив проникнути через вікно. Та в останній момент зірвався. Така ось історія. Ми говорили про всіляке. Валера працює майстром у тому ж ПТУ, де Василиус викладає українську літературу. Учні з його групи (кожна група має свого майстра-куратора і свого викладача-куратора) заповзялися мазюкати свастики на меблях, стінах, дверях і горланити нацистські пісні, які повиучували з радянських фільмів про Велику Вітчизняну. Якось воно бумерангом повертається. Та щось є в цьому магнетичне – величезна рухлива вогняна свастика, утворена тисячами смолоскипів у руках вимуштруваних нациків. Це класичний кадр кінохроніки. Молодим хлопцям хочеться романтики, а не шахтарських каганців. Валєру мої аргументи не пробили. «Сволочі оні, нет у ніх нічево святово».

З Василиусом говорили на улюблену тему – як пококтебелимося влітку, як пришвидшити плин часу відвідуванням побратимів-засланців, навіть про одруження балакали. Згодилися, що одружуватися до тридцяти років – різновид безумства.

І ось я знову в Золотому-Карбоніті.

(...)

23.01.

Пробудження в понеділок у статусі початкуючого викладача української літератури в Карбоніті – річ не з найприємніших. Знаєш, що доведеться знову грати роль, від якої не втечеш, і це буде повторюватися ще чотири місяці.

Та уроки пройшли, як по маслу. Я навіть відчув щось на зразок задоволення. Обдаровував дівчаток і хлоп'ят високими оцінками. А на передостанньому уроці до мене навідався майор міліції з Первомайки. Завучка зайшла з ним до класу, і група 2-Б оніміла. Це сталося за п'ять

хвилин до закінчення уроку. Хлопчики, напевно, вирішили, що прийшли когось із них арештовувати просто до мене на урок. Завучка забрала групу, а я опинився з майором віч-на-віч. Він без зайвих викрутасів запропонував мені роботу інспектора у справах неповнолітніх. Ось такий кар'єрний стрибок! Я ж став на облік у військоматі, і навіть просив забрати мене на службу до війська. Це було в листопаді після першого тижня викладання. Військова служба тоді мені здавалася порятунком. Напевно, військовики передали міліціонерам інформацію, що в Карбоніті об'явився кадр, який рветься в бій. Та з малолітніми злочинцями я й так маю до діла. Принаймні, не мушу носити ментівську форму. Отож, мені дали місяць на роздуми.

Після занять я піднявся на свій п'ятий поверх, зайшов у свій барліг і відчув, що хтось до мене навідувався, коли мене не було. Я не знайшов сірників, хоч залишив зранку на столі повну коробку. На уроки сірників я не беру, бо не курю в училищі. А «вдома» дозволяю собі задля розслабону трохи подиміти. І ось кат їх взяв. Може, приходили сантехніки випускати повітря з батарей тепломережі. Тепер батареї гріють цілком добряче. І що? Випустили повітря, повитягували свої біломорини, а сірники у них закінчилися. Роззирнулися вони по кімнаті і побачили мою коробку. А на місце її забули покласти. Цілком притомна версія. Не приходив же сюди майор міліції з обшуком – що там читає той западенець? Бандеру точно не читаю. Взяв у бібліотеці на першому поверсі «Великого Гетсбі» в перекладі українською. Америка для мене – це література, джаз і рок-н-рол. Країна-марево, країна в моїй уяві. «Великий Гетсбі» – джаз. А Донбас – це блатняк і важкий російський рок. Владімір Кузьмін і група «Дінамік». Але сірники зникли, а я ж налаштувався на цигарочку після трудових звитяг. У гастроном не було бажання лізти, і я вирішив припалити від електрочайника. Вилив з нього воду, ввімкнув у розетку, дочекався, коли та змійка, що кип'ятить воду, розкочегариться до почервоніння, і припалив від неї цигарку. Кімнатою поширився ядучий сморід. Виявилося, що почали плавитися пластмасові деталі мого чайника. На щастя, я здогадався його вимкнути. Ось такі у нас молоді вчителі, кандидати на інспекторів у справах неповнолітніх! Можуть і від електрочайників припалювати.

(...)

30.01.

Група З-Г виявила повну байдужість до «Прапорonoсців» Гончара, читати уривки з хрестоматії не хочуть, мій переказ не слухають. Вони мені сказали: «Учитель, читай себе своєво Гончара, а ми тіхонько посідім». Я пристав на їхню пропозицію. Вони й справді пошепки обговорювали щось своє, я гортав хрестоматію і, щиро кажучи, не знаходив, чим би їх у тій хрестоматії зацікавити. Напевно, я зараз напишу щось крамольне, та радянська українська література, принаймні те, що пропонує хрестоматія, – це скрежет зубовний. Я сам ніколи не читав програмові тексти задля власного задоволення. Звичайно ж, вірші молодого Тичини – класні, але навіть і там блукає якийсь вірус меншовартості. Він пише так, ніби боїться, що йому влуплять довбнею по голові. От я, випускник української філології, а що мені відомо про нехрестоматійну українську літературу ХХ століття? Про репресованих письменників я більше

дiзнався вiд Миколи Р., нiж вiд усiх моїх унiверситетських професорiв. Микола показував менi сонети Зерова. Це було в його помешканнi на вулицi Кавалерiйськiй у Львовi. Сонети, щиро кажучи, мене не надто приваблювали. Та Зеровськi справили враження. Досконалі вiдшліфованi кристали. Я тодi ciкавився чимось бiльш авангардовим. Юрiй Яновський, до речi, виглядає ciлком авангардово. Його «Вершники» – пристойна штукенцiя. Не могла ж така проза виникнути на голому мiсцi. I справдi, у 20-х було багато всього ciкавого. Та я з репресованих авторiв не читав майже нiкого. Парадокс – програмових авторiв не читав, хiба задля iспитiв, бо не мав бажання марнувати на них свiй час, а репресованих не читав, бо не мав доступу до їхнiх текстiв. Гончара дещо читав. «Прапорonosцi», як на мене, занадто балакучi, тобто перенасиченi говорiнням персонажiв. Ну й українська мова в Червонiй армiї – явна пiдтасовка. I щось тi славнi прапорonosцi жодного разу не згадують натхненника всiх своiх перемог – Сталiна. Хтось колись менi натякав, що первинний текст роману зазнав серйозного редагування пiсля того, як Хрущов розвiнчав культ особи Сталiна. А було б ciкаво, якби всi цi дифірамби генсекови було збережено. Може б, це заiнтригувало моїх петеушникiв. Я мав би нагоду розповiсти їм щось про Сталiна, а заодно i про Гiтлера. Та для цього пiдручник мав би надати хоч якусь iнформацiю про цих двох монстрiв. До речi, Тичина в одному зi своiх верлiбрiв написав – «Звiр звiра їсть».

У моїх студiозiв дуже приблизне уявлення про iсторiю нашої країни. Ще на перших уроках я це запiдозрив. А потiм поciкавився (здається, це була група дiвчат), що вiдбулося раніше – Жовтнева революцiя чи полiт Гагарiна? I виявилось, полiт Гагарiна на довколаземну орбiту був перед штурмом Зимового палацу! А на фiга їм та iсторiя вкупi з географiєю i тим паче лiтературою, якщо їхня професiйна дiяльнiсть буде пов'язана з видобутком вугiлля, облiком того видобутку i технiкою безпеки?

Вiд стiни вiє холодом. Я про всяк випадок вiдсунув лiжку, щоб не застудити собі бiк.

31.01.

Ось i сiчню капут. На мене деколи находить «розумове протверезiння». Я заплющую очi, а потiм знову їх розплющую – нi, таки правда, це менi не мариться. Я – викладач українськiй лiтератури в донбаському селищi, про яке ще три мiсяцi тому нiчого не чув. Як сталося, що я тут опинився? Невже не було жодних iнших варіантiв? Чому я не спакую торби i не рвану звiдси кудись подалi? Усе ж таки я не в'язень, не засуджений, а вiльна людина. Отака ти вiльна людина, що не можеш навiть вiльно обрати собі мiсця роботи. Що мене тут тримає? Страх, що менi анулюють мiй диплом, якщо я не вiдпрацюю належного термiну за розподiлом? Я не бачив статтi трудового кодексу, яка б чiтко це регламентувала. Та нас про таку статтю iнформували на розподiлi. Отже, в мене один шлях – дочекатися кiнця навчального року i добитися перерозподiлу до рiдного мiста або хоча б у його околицi. Я все-таки в'язень, i з цим лiпше змиритися. Я не вiдчуваю себе покликаним насаджувати в училищi норми українськiй лiтературної мови. У мене для цього немає жодних важелiв. Якби я створив осередок шанувальникiв українськiй мови, мене б, не маю жодних сумнiвiв, звинуватили б в

українському буржуазному націоналізмі. Більшість учнів – суржикомовні з відчутним переважанням російської лексики. Декілька дівчат спілкуються між собою українською мовою, точніше, одним з волинських її варіантів, бо їх занесло сюди аж звідкись з-під Ковеля. Загітували бідолашок під час профорієнтації. Я їм глибоко співчуваю. Вони живуть на другому поверсі гуртожитку. Напевно, їх тероризують місцеві хлопці. А хіба не за місцевими хлопцями вони сюди приїхали? Що їм понаобіцявали профорієнтатори? Високу стипендію? Безкоштовні обіди? Пристойну зарплату після закінчення училища? Про місцевих шахтарчуків навряд чи їм щось розповідали. Уявляю, яке було їхнє перше враження від знайомства з такими, як Дізель або Ворон. Гоп-стоп, ми падашли із-за угла... Хлопці до дівчат тут ставляться без зайвих сантиментів. Вони поділяють дівчат на тих, які граються, і на тих, які ще не грались, та не проти погратись. Вони знають, що безвідмовні дівчата можуть заразити, тому винюхують «целочок». Ніяких залицянь вони не визнають. Вимагають всього зразу. Зневажають і тих, хто їм дає, і тих, хто відмовляє. Я не стверджую, що так діється в усіх випадках. Та чогось іншого я не помічав. Тут є клуб, де у вихідні влаштовують дискотеки. Мої учениці якимось поцікавилися в мене, чому я не ходжу на танці. Їхнє запитання мене спантеличило. Я відповів, що застарий для танців. Вони захихотіли і сказали, що на дискотеку ходять і старші за мене. Як би це виглядало? Я приходжу на дискотеку, запрошую якусь дівчину до танцю, знайомлюся з нею, проводжаю її додому. Мої учні під клубом розпивають пляшку, гукають мене, пропонують прикластися. Я розводжу руками і заперечливо махаю головою, мовляв, іншим разом, бачите, яке діло. Ні, краще вже триматися від усього цього подалі.

Шалено, усім своїм єством вірю, що скоро прийде весна і все зміниться. Та сумнів тут як тут і шепоче на вухо: в цих краях зима вічна, і ти завжди будеш займатися тим самим, що й сьогодні. Час повзе непомітно, щодня я проживаю той самий день і ніяк не можу вирватися з клятого кола повторів. Та все-таки підбираюся потрохи до весни. Ледь помітно. Щоб не сполохати.

До речі, я знайшов спосіб, як примусити групу З-Г працювати. Вони в мене складатимуть іспит у червні. Отож, я взявся диктувати їм відповіді на екзаменаційні білети. І вони уважно пишуть під мою диктовку. Один білет – один урок. Якраз вистачить до травня, а там завалимо повторення пройденого матеріалу, та й по всьому. Якби я їм диктував те саме як тему уроку, вони б не писали. А так знають, що на іспиті доведеться таки відповідати, а тут – готова відповідь. Як багато значить розуміння доцільності навіть такого надуманого предмету, як українська література. Або ж усе набагато простіше. Інші викладачі, які в них будуть приймати іспити, теж їм надиктовують відповіді на питання в білетах. І до такого методу третьокурсники вже призвичаїлись. А я випадково натрапив на рятівну колію.

Минув місяць, як ми зустрічали в Андрона Новий рік. Ядро компанії становила рок-група з дещо етнографічною назвою «Жайвір», в якій на клавішних грає старший брат Андрона Юрко. Для мене українська рок-група ще донедавна була чимось зі сфери фантастики. Жайвори відкололися від «Ватри», де їм було затісно. Кожен з них писав власні пісні, а «Ватра» вже мала свій перевірений репертуар. Отож, вони вирішили пуститися в самостійне плавання, їх взяли на роботу в Рівненську філармонію, і хлопці рушили у свій перший

гастрольний тур. Та виявилося, що їхні власні пісні публіку не запалюють, охочіше провінційна публіка слухає фольк, а найохочіше – московські хіти, такі як «На недельку до втарова я уеду в Камарова». Та жайвори не здавалися і намагалися перевиховувати публіку. Тут стали у пригоді мої віршувальницькі вміння, і я став автором слів кількох їхніх композицій, які мені здавалися цілком незлецькими. Нашу співпрацю різко обірвала моя педагогічна діяльність на Донбасі. Та я сподівався, що за час моєї відсутності бодай одна пісня на мої слова стане суперпопулярною, на мій рахунок в ощадкасі почнуть надходити солідні авторські відрахування, і з часом я взагалі забуду, що таке ходити на роботу, і задовільнюся статусом вільного художника. Так що в новорічній компанії жайворів я був серед своїх. Ми мали про що побалакати. Та нашу увагу полонили святкові телепрограми. Батьки Андрона і Юрка подбали навіть про те, щоб був окремий ящик на Польщу. І там показували бойовик з Бельмондо і Делоном. Андрон мало не вліз головою в екран. Жодного кадру не хотів пропустити. Та тестувати і дивитися телевізор водночас – тяжко. Столування взяло гору, ящик ми вимкнули, полилися дотепи, жарти, розмови про музику і нові музичні стилі. У сусідній кімнаті влаштували танці. У кухні для курців – курилку зі спецбаром. З розмов із жайворами я зрозумів, що вони готуються до виступу в Києві, а на Львівському телебаченні знімають музичний фільм. Так що визнання – не за горами.

Щойно доїв зефір, куплений в училищному буфеті. В'язка зефірна маса витягла мені з зуба пломбу. Тепер зубисько ниє.

(...)

9.02.

«Прапорonosці» Гончара ведуть тяжкі бої з моїми третьокурсниками. Чи то нехіль до читання, чи небажання читати саме українською мовою, чи перегодованість темою війни героїчного радянського народу з німецьким фашизмом, чи все це разом зумовлює повну байдужість учнів до трилогії Олеся Терентійовича. Чи знає наш класик про таке ставлення петеушників до його уславленого твору? Відвідала мій урок у групі 3-А завучка, занотувала до свого зошита перебіг баталії. Анна Івановна, звичайно ж, мала до мене купу претензій. Цікаво, чи вона сама читала «Прапорonosців»? Та я все ж не запитав у неї про це, коли ми обговорювали мій урок.

Мені пощастило колись бути на зустрічі з Гончарем в університеті. Це був, може, травень 79-го, закінчення мого першого курсу. Зустріч відбувалася в актовому залі. Був там серед гостей ще й Віталій Коротич, відомий поет і ведучий публіцистичних телепередач. Для студентів вони були істотами з іншого виміру, напівбогами. До Гончара надійшла записка з залу, яку він прочитав: «Як Ви оцінюєте свій роман «Собор»?» Гончар відповів коротко: «Я його написав». Зал заплескав. Я зрозумів тоді, що Гончар – чесна і відважна людина. Міг же і не зачитувати тієї записки. Тоді він мав неприємності з «Собором». Багато хто з його критиків утішилися б, якби він визнав той свій роман шкідливим і публічно відмовився б від нього. Та Гончар не

відмовився від «Собору». Він його написав.

Та я не певен, чи в Карбоніті хтось знає про скандал довкола «Собору». І як місцеві жителі ставляться до християнської віри і культури? А як я сам ставлюся? Та ніяк! Не молюся. Не ходжу до церкви. Не знаю навіть, чи є тут церква. Вважаю себе атеїстом. Все, що я знаю про Ісуса Христа, походить з університетських лекцій з наукового атеїзму і принагідних ремінісценцій на цю тему з художніх творів. А найбільше – з прослуховування рок-опери «Ісус Христос – суперзірка». Біблії я не читав, лише десь вичитав у Толстого, що він вважає святого Луку неперевершеним письменником. Євангельські історії знаю в переказах. Сприймаю їх як гарні вигадки і не більше. Напевно, людям вони були потрібні, якщо перетривали століття. Та церковні споруди – все-таки гарніші, ніж усілякі сучасні палаци культури. Вони спроможні прикрасити навіть забудову з халуп і бараків. Церкви і собори варто було зберегти хоча б заради краси, а не перетворювати їх у склади, руйнувати, зносити. Така моя думка. Цікаво, які думки висловив Гончар у «Соборі»? Мені той заборонений роман так і не потрапив до рук.

Ага. На уроці в групі З-Б, де вже Анни Івановни не було, я виголосив спонтанну тираду про необхідність читання. Я запитав у хлопців – що для вас у житті головне? Вони відповіли – розваги, бухло, дівчатка. Я сказав, що найголовніше – це пізнавати справжнє життя, Життя з великої літери, а це неможливо без книг. Лисий мені заперечив. Він сказав, що в останню свою годину матиме що згадати, а я згадуватиму лише прочитані книжки, та й то, якщо не втрачу до того часу глузд. Я відповів йому, що глузд швидше втрапиш від алкоголю і надмірного спілкування з жіночками. Врешті, навряд чи тебе до себе підпустить вихована дама, якщо ти матимеш нульовий інтелектуальний рівень. Отож, усе вперлося в жінок. Лисий кинув репліку, в яку я зразу не в'їхав, а хлопці вибухнули реготом: «І те, і те отсасивают мозгі». Хлопці мої слова потрактували у свій спосіб: хочеш мати доступ до породистих самичок – читай мудрі книжки. Дурниця виходить. Тільки заради цього і варто читати? І що читати? Не оди ж рідній партії, без якої ми гівна варті?

От я, новоспечений філолог, прочитав сотні і сотні книжок, багато з яких вважаються світовою класикою, і що? Де я опинився? Хто так покерував моєю долею? Ніхто. Просто я потрапив під роздачу. Чи все-таки представник певних органів порадив деканові подбати, щоб такі, як я, книголюби опинилися якнайдалі від рідних домівок? Я ж був непоганим студентом. Писав віршики до всіляких червоних дат і навіть читав їх перед поважною публікою. Майже доріс до статусу офіційного університетського віршомазя. Дійшло до того, що ректор мені замовив вірш про Тараса Шевченка. З Києва приїхала делегація письменників. Серед них були Д. П. і П. О. І мені випало виступити разом з ними і прочитати свого, написаного на замовлення, вірша. Перед тим його уважно вивчали на кафедрі української літератури і в ректораті. Порадили дещо змінити. Я змінив. Вірш допустили до читання. Я прочитав. Мене слухала університетська еліта і київські гості. Усі залишилися задоволені. Це було в березні минулого року. А вже в червні я знав, що пакуватиму торби на Донбас. Проректор з наукової роботи мені на розподілі сказав: «Поїдете, Вікторе, в шахтарський край, наберетеся досвіду, напишете справжні вірші». Отже, жодного бажання залишити мене, вірнопідданого і благонадійного, поближче до культурних джерел в університетського

начальства не було. Може, те начальство було глибоко законспірованими націоналістами і сприймали мене з моїми соцреалістичними імітаціями як бур'ян на ниві української літератури? Чому ж тоді, вже після розподілу, мене викликали в деканат, де мене чекав майор КДБ у цивільному, який мені запропонував співпрацю? Мовляв, ми тобі організуємо місце у Львові, а ти нам будеш розповідати, про що між собою балакають молоді українські літератори. А Василіска теж викликали? А Бонча? Не знаю, не приходило до голови запитати. Та вони не львів'яни і не віршوماзи.

(...)

20.02.

Знайшов у бібліотеці томик Джозефа Конрада в російському перекладі. Проза блискуча. Він був поляком, який в дитинстві навіть не володів англійською мовою. Служив у британському флоті. Там були його університети. Цікаво, чи не забув польську, коли став знаменитим англійським письменником? Асоціативно це нагадує перетворення Гоголя. Та випадок Гоголя – складніший. Англійська мова не загрожувала польській. А російська, як не крути, витісняла і витісняє українську. Гоголь писав російською, бо хотів бути письменником, друкуватися, отримувати гонорари. Навіть якби у нього були твори, написані українською мовою, він не мав би де їх надрукувати. Та ранні свої твори він написав про Україну і вклав російську мову, перемішану з українськими слівцями, в уста своїх персонажів-українців. Отак повзуча русифікація здобула з легкої руки Миколи Васильовича легальний статус. Виглядало так, що це не примус, а сокровенне бажання самих українців перейняти російську зі збереженням для хатнього вжитку дрібки місцевих слів. Ось тепер і на Донбасі трудящі люди говорять переважно гоголівським суржилом, де слова – нібито російські, а звукове оформлення слів – українське. Слово «угольок» тут вимовляється через українсько-селянське «г».

У моїй довбешці українська і російська співіснують поки що мирно. Звичайно, я можу вжити русизм або фразеологічну кальку з російської. До певного часу я взагалі вважав українсько-російську двомовність нормою. Це лише в університеті мене трохи перемкнуло. Мені не подобалося, що потокові лекції з філософії, політекономії і навіть зі світової літератури нам начитували переважно російською мовою. Мої російськомовні приятелі ніколи не переходили на українську мову, коли розмовляли зі мною. Щоправда, в них і потреби такої не було: я охоче з ними сам переходив на російську. Для мене перейти в розмові на російську не становило жодної проблеми. Я ж перейняв мову Пушкіна і Толстого від рідного батька. Пригадую, як дідусь Михайло Карвацький, який «не любив москалів» (так твердить матуся), навчав мене малого, що «папа» – це скибка хліба, а до батька потрібно казати «тато». Це означає лиш те, що в найранішому дитинстві я називав тата папою, і до такого звертання мене привчив саме рідний татусь. Він робив це не навмисно – просто вважав, що засвоїти російську мені потрібно якнайшвидше. Його українська була і залишилася далекою від досконалості, з купою русизмів і дивних словесних покрутів. Тато каже «тряпка», а не «шмата», «лук», а не «цибуля», «сахар», а не «цукор». Його підліткові літа проминули в

російськомовній родині діда Тимофія, кадрового офіцера, спочатку десь у Білорусії, а потім аж на Камчатці. Дідусь мав нову дружину. Бабуся – нового чоловіка. Так розпорядилася війна. Після війни дідусь вирішив забрати свого сина від першого шлюбу у свою нову родину. Тому тато відвідував школи з російською мовою навчання. Потім поступив до київського технікуму, який готував майстрів з ремонту трамвайних колій. Там викладали також російською. Потім – армія. Українську, якою говорили на його рідній Тальнівщині, тато на момент одруження з мамою таки добряче призабув. Можливо, навіть освідчувався матусі російською. Отож, я народився у фактично двомовній сім'ї. Навіть перші віршики складав російською. Наважувався відсилати їх у «Комсомольську правду». Мене з ними відшили, а якби надрукували, хтозна, може б, і спокусився, як Гоголь, на славу великоруського пісателя.

(...)

22.02.

Боря О., душевний хлопець, біла ворона групи 2-Б, сказав мені сьогодні: «Как времечко бежит, а?» Коли я провів у тій групі перший урок, Боря вирішив попередити мене про небезпеку. Він затримався у класі, дочекався, поки всі його однокласники порозбігаються після дзвінка на перерву, підійшов до мене і швидко заторохкотів мені на вухо: «Ви с німі построже. Онi вам на голову залезут. Довелi уже одну учiлку до псiхушкi. Жалко мнe вас». Тепер, коли я налагодив з групою мирні відносини, Боря, здається, навіть розчарований моїм педагогічним крутієм. Я сподівався, що він виявлятиме посилені інтерес до укрлітератури. Боря ж вибрав собі роль сірої мишки. Я декілька разів намагався розворушити його на уроках, та він відповідав вкрай невпевнено. Двабешники не надаються до усних відповідей. Вони можуть прочитати текст з хрестоматії, навіть вивчити напам'ять не надто довгий вірш за обіцянку відмінної оцінки. А все, що стосується усних відповідей без заготовок і підглядань, не для них. І Боря, який в бесіді віч-на-віч виявляв себе цілком тямковитим хлопцем, не хоче демонструвати свої знання перед однокласниками. Вони його відверто зневажають. Він не матюкається, не конфліктує, але й приятелів у нього в групі нема. Я не розпитував Борю про його сім'ю, не знаю, які в нього стосунки з батьками, та мені дивно, що цей чутливий і недурний хлопець опинився в гірничому училищі. Який з нього шахтар? Він довірив мені свою потаємну мрію про рибалку на літніх канікулах. Я ледь стримався, щоб не признатися, що за все своє життя не спіймав навіть найменшої рибки. Хоча смажену рибу люблю. У групі 2-Б тон задає Дізель. Боря проти нього здається років на три молодший. Дізель – білява бестія, має фігуру борця, обличчям дещо схожий на Висоцького. Спочатку він до мене не приходив на уроки. Тримав паузу. Потім прийшов, але не зі своєю групою. Та я тоді ще був у процесі знайомства з учнями і не знав усіх не те що на прізвище, а й з вигляду. Серед уроку без пояснень Дізель вийшов, і коли я намагався з'ясувати, куди він чимчикує, сказав, що перекурить, а потім піде послухає, що цікавого розповідає історик. Мені вистачило клепки не заганяти його назад до класу, бо я не міг пригадати, щоб він відгукнувся, коли я робив перекличку. «Учитель, это же Дізель, с групи 2-Б», – пояснили мені добросерді учні.

Потім він все-таки став відвідувати мої уроки разом зі своєю групою, сідав за перший стіл у середньому ряду і читав «Графа Монте-Крісто». Його побоюються. Завучка мені сповістила, що Дізель засуджений умовно на два роки за бійку, в якій він поклав трьох, причому один з них мав тяжкі тілесні ушкодження. Йому на час суду не було й шістнадцяти. У класі панує лад і спокій, коли він отак зосереджено поринає у сторінки «Графа Монте-Крісто». Ніхто не наважується йому заважати. Та приклад з нього брати не поспішають. А я нічого б не мав проти, якби учні приходили на уроки літератури кожен зі своєю улюбленою книгою і читали б її про себе хай навіть і цілий навчальний рік. Мені кортить спровокувати Дізеля на переказ роману Дюма-батька, та поки що я даю йому можливість дочитати книгу. А може, це він так вишукано дає мені зрозуміти, як йому нецікаво слухати мої розповіді про українських письменників і їхню творчість?

Хтось із майстрів, мешканців 5-го поверху, врубав «Стіну» Pink Floyd. Звуки «Стіни» проходять крізь гуртожитські стіни. А перед тим вони здолали «залізну завісу» кордонів Союзу нерушимого. Рок потрохи роз'їдає совок. Якщо майстри ПТУ в Карбоніті слухають Pink Floyd, пісням Пахмутової нічого доброго в майбутньому не світить.

Див. Віктор Неборак. Колишній, інший... (автобіографічний текстиль) – Львів: ЛА "Піраміда", 2013

